

Az életpályák és rangsoruk - katolikus szemmel

*Hívtál, jöttem.
Küldtél, mentem.*

1. Bevezetés

Az emberi élet földi beteljesedését, vagyis a boldogulást főleg a megtalált élethivatás és a hozzá való hűség adja. Katolikus szemmel talán így fogalmazhatnánk meg témánk fő tételét. Mert embernek lenni nemcsak adottság, de nagy feladat is, amit főleg a szellem világából való táplálkozni tudás jelent (igazság, jóság és szépség). Az értékek világával pedig főleg választott életállapotunk és hivatásunk segítségével érintkezünk. De tételünket fogalmazhatjuk úgy is, hogy életünk úgy alakul, amilyen urat választottunk abból a célból, hogy szolgáljuk (az eszmék, a történelmi személyek már csak ilyenek: nem elég belátni azokat, hitelt érdemlően tudni őket, hinni is kell bennük). Két úrnak, akik ellentétes felfogásúak, nem szolgálhatunk. Csak az igaz Istent és a törvényes földi hatalmat illeti tisztelet és csakis őket kell szolgálnunk (nem kiszolgálnunk, tehát a szolgálni akarásban nincs semmi megalázó, nincs semmi elvtelen kompromisszum).

Ismert tétel, hogy az ember életét főleg három dolog befolyásolja: az alkata (genetika), az életmódja és a környezete;¹ vagy egy másik felosztás szerint a megtalált élethivatás, a jó táplálkozás és a rendszeresség. Az életmódot leginkább a választott hivatás határozza meg; igaz, a hivatás választásába komoly beleszólása van nemcsak az alkatnak, de a környezetnek is. A választott hivatás aztán jelentősen befolyásolja a környezetünket, az életmódunkat, még a táplálkozásunkat, sőt, még az alkati adottságainkat is. Test és szellem igen szoros kölcsönhatásban van tehát egymással.

A magyar hivatás szó találóan mutatja, hogy életutunk alakulását nemcsak magunknak kell tulajdonítanunk, hanem annak az embernek, eszmének, tevékenységnek, aki hívásának, ami vonzásának engedve, más utakat életünkből

¹ vö. KIRÁLY, J. – LASKAY, A., *Jellemkutatás*, Budapest 2001, 17.

kizártunk, s teljesen a vágyott útra léptünk. A hivatás tehát engedelmeskedés a belső váagnak, egy embernek, vagy az élő Istennek.

2. Az ember rendeltetése, hogy személyisége jellemes legyen

Senki sem születik jellemes embernek, de azzá kell válnia, hogy emberi méltóságának teljes értelemben vett birtokosa lehessen.² És hogy ez a tökéletesség bennünk kialakuljon, nem annyira a természethez kell visszatérnünk, nem is a jog kényszeréhez, hanem a jónak belső indíttatásból való tevéséhez, mint eszményhez kell emelkednünk.³ Mert kevésbé fontos az, hogy honnan származunk, fontosabb az, hogy hová emelkedhetünk. És ez az emelkedés, mint nevelési és önnevelési törekvés végeredményben nem más, mint az erkölcsi állapot létrehozása,⁴ vagyis a jellem kialakítása bennünk. A jellem pedig feltételezi az eszményt (a mind teljesebb és intenzívebb érintkezést a szellem világával), annak ismeretét és megvalósításának készségét, illetve szeretetét. A nevelést, valamint az önnevelést a történelem során különféle eszmények határozták meg.⁵ Így „Periklész kortársai hittek abban, hogy valamikor lehetséges lesz valakit tökéletesen jó és tökéletesen szép emberré nevelni; a rómaiak az erő, a testi és lelki erő teljességét tekintették a nevelés ideáljának. A zsidók pedagógiai eszménye: az istenfélő ember; a középkoré: a

² Az emberi méltóságnak különböző fokozatai vannak, így a pusztá élet az alap, melyre, pontosabban amelyen épül az erkölcsi méltóság, melynek meg-nem-valósulása a moral insanity és csúcsa az életszentség, vagyis az erények hősiek gyakorlása (más megközelítésben a diabolikus és az angyali ember). A bűnöző és megátalkodott emberi életnek tehát messze alacsony méltósága van, szemben a hőssel és a szenttel. Nem is lehet egy lapon említeni őket. Az erkölcsi érettség adja az ember igazi méltóságát. Ennek a konkrét fokozatai Szentmártoni Mihály szerint a következők: 1) amorális, vagyis erkölcs nélküli jellem, 2) konformista, vagyis megalkuvó, 3) autoritárius, vagyis tekintélyi, 4) kollektivista, vagyis közösségi-személytelen, 5) elvekhez ragaszkodó és 6) altruista, vagyis embertársra irányuló független erkölcsi jellem. Vö. SZENTMÁRTONI, M., *Úton a személyi érettség felé*, in AA.VV., *Teológiai vázlatok II. Tanulmányok a filozófia és a teológia köréből a II. Vatikáni Zsinat után*, Budapest 1983, 157-188.

³ Vö. FINÁ CZY, E., *Eszmények és valóságok*, in FINÁ CZY, E., *Világnézet és nevelés. Tanulmányok* (Filozófiai Könyvtár 8. Szerkeszti: Kornis Gyula), Budapest 1925, 4.

⁴ Vö. FINÁ CZY, E., *A nevelés fogalmának elemzése*, in FINÁ CZY, E., *Világnézet és nevelés. Tanulmányok* (Filozófiai Könyvtár 8. Szerkeszti: Kornis Gyula), Budapest 1925, 22.

⁵ Schütz Antal a létnek négy rendjét különböztette meg: 1) A tapasztalati lét, 2) A metafizikai lét, 3) Az eszmei, ideális lét és 4) Az értékek rendjét: a) logikai rend (igaz-hamis), b) erkölcsi rend (jó-rossz), c) esztétikai rend (szép-rút) és d) vallási rend (szent-nem szent). Ezek közül az eszmények az ideális és az értékrendhez tartoznak, melyek azt mondják meg, „milyennek kell lennie ... a valóságnak. Az eszmény és a norma nincs adva a valóságban. Hisz épp azt fejezi ki, hogy ami van, ami adva van, nem üti meg az eszmény és norma mértékét”. Vö. SCHÜTZ, A., *A bölcsélet elemei*, Budapest 1944, 245-249 és 470.

szent ember; a reneszánszé: az egyéni ember; a hitvitázások korszakáé: a felekezeti ember; a XVIII. századé: a felvilágosodott ember; korunké: a nemzeti ember. Világos, hogy ezek az eszmények nem zárják ki egymást valamennyien”.⁶ A huszadik században volt olyan idő, mikor a kommunista embertípus volt az ideál, jelenleg a kozmopolita, fogyasztó tömegember az „ideál”. A katolikusok számára mindig is a szent ember volt és marad is az ideál, különösen is a papság és a szerzetesség számára. Épp azért, mert jóllehet mindenki életszentségre van hívva, és ez az út mindenki előtt reálisan meg is valósítható, de a lelkipásztornak épp a minősített tökéletessége adja tevékenységének hatékonyságát és erejét. A tekintélye nem annyira a hivatalon, a legitimitáson, hanem inkább az erkölcsi minőségen alapul. Ne felejtsük el, hogy a lelkipásztor a hívó közösség vezetője, akinek tekintélyét kellő eréllyel és következetességgel kell gyakorolnia.

Aki valóban emberi életet akar élni, annak az embernek mindenekelőtt nagyon tanulékonynak, helyesebben szólíthatónak kell lennie, s ezzel együtt is nagy küzdelemre kell felkészülnie. Ellenkező esetben nem alakul ki lelkében az a vallás-erkölcsi jellem, szilárdság, mely a krisztusi lelkiület gyökere és maradandó gyümölcse.⁷ A jellem, vagyis a készséges lelki jóság ugyanis az erényekben, vagy ilyen készségek segítségével mutatkozik meg.⁸ De Bernhard Häring nyomán úgy is fogalmazhatunk, hogy erényes,⁹ jellemes az az ember, aki

⁶ vö. FINÁ CZY, E., *Eszmények és valóságok*, in FINÁ CZY, E., *Világnézet és nevelés. Tanulmányok* (Filozófiai Könyvtár 8. Szerkeszti: Kornis Gyula), Budapest 1925, 6.

⁷ A jellem nélkül, vagyis az elveink egységes és következetes megvalósítása nélkül az emberek a „mindenkori környezetük, változó ismerőseik és saját szeszélyeik zsákmányai; egész életükön keresztül minden képzelhető esemény és befolyás ide-oda lökdösi őket. Sőt akárhány, látszólag pedig nagyon tevékeny ember élete legfontosabb dolgaiban mégis szenvedőlegesen viselkedik; az ő tevékenységüknek nem valami nagy életcél ad irányt és tartalmat, hanem elv és cél nélkül össze-vissza kínálkozó alkalmak és hatások szerint élnek: majd pillanatnyi ötleteikre hallgatnak, majd a szórakozás és mámor vágya irányítja tetteiket; nem is tevékenység, hanem egyszerűen foglalatosság az, amit űznek. Mert a tetterő alapvető ténye, a valóban aktív magatartás főfeltétele: elszánt elhatározás arra, hogy jellem és lelkiismeret útján fogunk járni. Ezzel az elhatározással az ember gyökerében legyőzte a szenvedőlegességet és többé nem egyszerű szereplő, hanem ő lett a rendező”. Vö. TÓTH, J., *A jellemről*, in *Religio* 74 (1915) 706.

⁸ A jellem jelzi „a szilárd és megingathatatlan akaraterő fenségét. ... Az igazság ragyogó eszményképét állhatatos akaraterővel követő férfiút sem a nagy tömegnek helytelen irányban hömpölygő erőszakos mozgalmi, sem a megromlott közvélemény vészes ereje; sem az auri sacra fames – a pénzre éhes lelkiület, sem a zsarnoki önkény haragjának fenyegető villámai meg nem rendítik. Ő szilárd meggyőződésének erejével szembeszáll vésszel és viharral; feltartóztatlan energiával halad kitűzött célja felé, mely mint a becsület és erkölcsi fenség eszményképe világít előtte. És ha körülötte minden összeomlik is, félelem nélkül néz szembe magával a halállal is”. Vö. TÓTH, J., *A jellemről*, in *Religio* 74 (1915) 704.

⁹ A erények megnevezése és osztályozása különféleképp történhet. Klasszikusnak számít Aquinói Szent Tamás csoportosítása, mely szerint vannak az ún. erkölcsi erények, a teológiai erények és a Szentlélek ajándékai. (Az

lelkileg felkészült a szeretet főparancsának végrehajtására.¹⁰ Egyúttal azt is állítjuk, hogy a jellem az erény mellett lényegi elemekként tartalmazza a kötelességtudást és a lelkiismeretességet is.¹¹ Az erény ugyanis tudatos, szándékos, akarati-érzületi állásfoglalás, ahogy Brandenstein Béla fogalmazza.¹² A lelki küzdelmet épp ennek a jellemnek a kialakítása, megőrzése jelenti.¹³ A gyermek ismerkedik vele, az ifjú kialakítja, a felnőtt megvalósítja, az öreg ember pedig immár inkább őrzi és szemléli. S ez minden nemzedék számára a birtokbavétel és a megtartás állandó feladatát jelenti, vagyis az örömmel együtt jár a küzdelem is. Éspedig azért, mert valami kettősség van a természetünkben, s ez a kettősség mindaddig kísér bennünket, amíg el nem jön a halál-testvér értünk.¹⁴ Nemcsak a jóra, de a rosszra is hajlunk, s valljuk be, sokszor jobban ez utóbbi felé visz valami erő bennünket. E küzdelemnek megkerülhetetlen pontja az akaratunk, helyesebben vágyaink nevelése,¹⁵ motivációink nemesítése, ami

erkölcsi erények mellett ott vannak az értelem és az érzelemlátás sajátos készségei is).⁹ Értelmi erényeknek nevezzük az elmeélt, az emlékezőkészséget, a logikai törvények alkalmazási készségét, a megfigyelés készségét. A *teológiai erények (virtutes theologicae)*: hit (fides), remény (spes) és szeretet (caritas, amor). A *sarkalatos erények (virtutes cardinales)*: okosság (prudentia), igazságosság (iustitia), mértékletesség (temperantia) és bátorság (fortitudo). A *Szentlélek ajándékai (Dona Spiritus Sancti)*: Bölcsesség (sapientia), értelem (intellectus), jótanács (consilium), tudomány (scientia), lelki erősség (fortitudo), jámborság (pietas), istenfélelem (timor Dei). Az egyes *egyéb erkölcsi erények (aliae virtutes)*: 1. A személyiség erényei: önérzet, alázat, szerénység, becsület, hűség, következetesség, őszinteség, türelem, nagylelkűség, határozottság, józanság, nyitottság, tisztelet, önuralom, fegyelmezettség. 2. Közösségi, társadalmi erények: udvariasság, igazságosság, önzetlenség, szolgálatvállalás, engedelmesség, munkaszeretet, hazaszeretet, kollegialitás, tolerancia, előítélet-mentesség, tisztelet, ügybuzgóság, szolidaritás. 3. Hivatásbeli erények: hivatástudat, kezdeményező készség, szellemi igényesség, szakmai becsület, alkalmazkodóképesség, megbízhatóság, tanulékonyág, vezetékeképesség, kreativitás. 4. Karakterológiai erények: kedvesség (nő, gyerek), lovagiasság (férfi), bölcsesség (érett kor), jó kedély (ciklotim alkat), komolyság (szkizotim alkat), humorérzék (kedély), higgadtság (felnőtt kor), lelkeség (fiatalkor), vendégszeretet.

¹⁰ vö. HÄRING, B., *Krisztus követése I.*, Pannonhalma-Róma 1997, 472-474.

¹¹ vö. TÓTH, J., *A jellemről*, in *Religio* 74 (1915) 721.

¹² vö. BRANDENSTEIN, B., *Etika*, Budapest 1938, 232.

¹³ Épp ezért "a jellem szentélyét építő emberre mindig nyomasztóan nehezedett a kérdés: a jellem nagyságáért vívott küzdelem hogyan egyeztethető össze az ember boldogság után való jogos törekvéssel". Vö. MESTER, J., *Aszkézis, mely erőt és kedvet ad*, in AA.VV., *Lelekipásztori fölkészültség*. A harmadik érdi papitábor előadásai és megbeszélései, Budapest 1941, 22. A válasz: a két dolog nincs ellentmondásban, s magasabb egységbe emelendő a keresztény lélek heroicitásra törekvéssel.

¹⁴ Ez egyébként érthető, hiszen különben már nem lennénk valóban szabad lények.

¹⁵ Lásd: PAYOT, *Az akarat nevelése I-II.*, Budapest 912; AMBRUS, B., *Önnevelés*, Székesfehérvár 1937; TANQUEREY, A., *A tökéletes élet. Aszkétika és misztika I-II.*, Tatabánya 2000 (faksimile kiadás). A mai lelkeségi irodalom és a pedagógiai, illetve pszichológiai tudományok a szükségesnél lényegesen kisebb figyelmet szentelnek ennek a dimenzióknak, épp ezért utaltunk a fenti három régebbi munkára.

Brandenstein Béla szerint lényegileg önfegyelmzés. Az a tudatos tevékenység, mellyel testünket és lelkünket építjük a választott életeszmény szerint. Akaratunk szabad, vagyis mi vagyunk szabadok, de befolyásolhatók is vagyunk és kell is a kellő, a legitim tekintélytől jövő befolyás.¹⁶ E nélkül szintén nem alakulhat ki bennünk az érték, a jellem, a méltóság.¹⁷ Ide kívánkozik annak beszúrása is, hogy ezt az életeszményt, mint ismeretet is el kell sajátítanunk.¹⁸ Jelen esetben ez Krisztus és az Egyház tanításának és tevékenységének az állandó tanulását és szemlélését kívánja meg.¹⁹ Különben nem juthatunk el (vagy csak nagy nehézségek árán) az igaz és a jó belátásához. Igaz, ez kisebb értékű, mint a jó akarása. S mindebben segít a jó példa, a szentek élete, vagyis az a tekintély, akinek tekintetéből kiolvassuk, mit és hogyan is kell gondolnunk, éreznünk, tennünk. Lássuk meg, hogy ha a jót valóban akarjuk, akkor az megváltoztatja a gondolatainkat, sőt, az érzéseinket is.²⁰ Ezáltal alakul ki az az érzület, amit lelkületnek mondunk, aminek alapját a személy karaktere, neveltetése, míg felépítményét a jellem adja. Nem szabad megfélekednünk az erkölcsi élet építése során a bűnbánatról sem, mivel minden látszat ellenére elég sokszor értékellenes a felfogásunk, vagy a cselekedetünk s ezt bizony be is kell látnunk, és el kell utasítanunk, különben nincs tisztulás, s a lelki életben előbb rejtetten, majd egyre nyilvánvalóbb módon megjelenik a leépülés, amit az önkényes, fegyelmzetlen viselkedés jelez.

Hogy ki miképp vette tehát birtokba a katolikus hitet, mutatják az erényei és lelkében az erények egymás közti harmóniája. Ki-ki amint önmagát kormányozza (pásztorolja), valamiképp úgy kormányozza a rábízottakat is. Íme néhány példa: Aki önmaga diktátora, hajlik arra, hogy másokat is elnyomjon. Aki nem mer szembenézni saját gyenge pontjaival, másokkal sem mer még szükség esetén sem konfrontálódni. Aki bogaras természetű, az a kormányzás (lelkipásztoroklás során) területén is ötletszerűen (terv nélkül), önkényesen fog viselkedni. Akiben nyughatatlan lélek lakik, az a kormányzás során is állandó

¹⁶ Mert az igaz tekintély és csakis az igaz tekintély kapcsol össze minket az Igazsággal és a Jóssággal és a Szentséggel.

¹⁷ Az emberi méltóság nem a pusztá létezésben valósul meg, az csak alap, amire építeni kell. Az erkölcsileg értékes életben (nevezhető ez a szó legnemesebb értelmében ártatlanságnak) áll az emberi méltóság teljessége. Ezért a pusztá emberi életnél mérhetetlenül nagyobb értéke és méltósága van az ilyen ártatlanná lett életnek. S ezt különös erővel kell védenie a törvénynek.

¹⁸ Erre szolgál elsősorban a hitoktatás, de maga a nevelés általában.

¹⁹ Ezt adja a liturgia és ebben áll az imádságos élet.

²⁰ Ennek a nevelési stratégiának ma nem sok sikere van, mivel az uralkodó nézetek túlságosan determinisztikusak.

lázban tartja övéit, konfliktusok erőltetett kiobbantásával, sértődékeny magatartásával. Aki kényszeres, nos az az ember pedig, noha mindenki számára jól szeretne dönteni, épp e vonása miatt fog nagyon rossz döntéseket, vagy megkésett döntéseket hozni.

Ne felejtjük el azt sem, hogy az erkölcsi jellem teljességét és annak megvalósultságát szemlélhetjük és csodálhatjuk Krisztus személyében. Ez talán a legfontosabb, amivel a kereszténység hozzájárult az emberi ember és az emberi társadalom megvalósításához: magának Krisztusnak a jelenvalóvá tétele minden nemzedék számára. Azé a Krisztusé, akiben, akivel és aki által megjelent a Földön a minden szempontból tökéletes ember, az Istenember.²¹ Krisztus egyénisége ugyanis mind tartalmában, mind formájában, mind pedig hatékonysága szempontjából tökéletes volt. Minden szempontból szent volt, s benne az erények harmóniában voltak, abszolút felülmúlhatatlan módon. Amilyen egyéni, olyan egyetemes volt a lénye. Ezért minden kor, minden nép, minden kultúra számára ő az egyedüli teljes értékű, s ezért megvalósítandó embereszmény.²²

Ugyancsak a kereszténységnek köszönheti az emberiség a hatalom és tekintély vonatkozásában a kiválasztottság helyes értelmezését. Ma a tömegek kitermelte diktátorok korában ez különösen megszívlelendő vonás. A tekintély és hatalom hordozójának nem elég kiválónak, hanem kiválasztottnak is kell lennie.²³ A vezér, a kiválasztott, nemcsak egyszerűen a tömegeből kiválasztott személy. Nem egyszerűen „kiváló, e-gregius, aki kiemelkedik a nyájából, mint az óriás a testével, az arisztokrata a születésével, a gazdag a vagyonával, a zseni a tehetségével; hanem se-gregatus, akit más választ el a tömegetől. Az eltömegesedés ellenszere nem a kiváló, hanem a kiválasztott. Amíg valaki csak

²¹ Pontosabban Krisztus jött el, és az idők végezetéig lényegileg azonos identitástudattal rendelkező vallási közösséget hozott létre, mely folytatja az alapító tevékenységét.

²² Vö. SCHÜTZ, A., *Krisztus*, Budapest 1944, 128-145.

²³ Schütz Antal szerint a kiválasztottnak három kategóriája van, a szent hierarchák, vagyis a társadalmi rendnek és a törvényeknek őrei, akik a szent hagyományok letéteményesei, a fegyelmezők és szükség esetén büntetők. Aztán a próféták és végül az apostolok, vagyis a nevelők Isten országában. Nem sorolja ide a tehetségeket. Azt mondja, hogy „a tehetség és zseni nagy szolgálatot tehet a választottság birtokában. ... de a tehetség nem pótolhatja a hivatást – a zseni sem; mert hiányzik benne valami, ami nélkül lehetetlen a tömeglelkületnek fölébe kerekedni, hiányzik a tekintély: az a sajátos hatalom, mely erőszak nélkül és mégis erővel felülről ráereszkedik a lelkiismeretre, térdre készítet és felsőbb élet áramkörébe kapcsol. A csaktehetség vitáz és vitára biztat, szellemeskedik és nem vált meg. Szellemóriások szellemességei közepett halt meg Perikles Athénje, és politikai tehetségek torzsalkodásai temették el a köztársasági Rómát.” Vö. SCHÜTZ, A., *Tömeg és elit*, in SCHÜTZ, A., *Őrség*, Budapest 1936, 239.

kiváló, addig kiemelkedik ugyan a tömegből, mint a királlyá lett ifjú Saul szálás természetével a népből; de lényének javával benne áll és belőle él; amennyiben nem, az egyedüljárók külön-ösvényein kallódik el. A csak kiváló állandóan az eltömegesedés veszedelmében van, amint ezt meg lehet figyelni a születési arisztokrácián és az áruló írástudókon. A kiválasztott azonban nem a tömegből nő ki, hanem felső erő emeli ki onnan és tartja magasan fölötte. ... Ezek és csakis ezek állíthatják meg az eltömegesedés folyamatát, mert csakis ők egészen mentesek a tömeglelkülettől és állnak teljes határozottsággal az ellenpóluson. Ők és csakis ők nincsenek kísértésben tömeggé válni; nem belőle jöttek, nem belőle élnek, s így a tömegnek nincs is ereje lerántani őket magához”.²⁴

A jellemet színezi természetesen a „vérmérséklet, természeti hajlandóság, érzelmi világ, cselekvésmód. Megvannak külön-külön sajátos szenvedélyeink, hangulatunk, képzelőtehetségünk, értelmi és akarati készségeink, szokásaink”,²⁵ ám ezeket a választott eszmény öntevékenységek révén egy irányba rendezi. Bár ezeket a tényezőket nem áll módunkban teljesen az értelem és az akarat, vagyis a személyes én-központunk²⁶ hatalmába hajtani, mégis, tiszteletben tartva

²⁴ Vö. SCHÜTZ, A., *Tömeg és elit*, in SCHÜTZ, A., *Őrség*, Budapest 1936, 237-238.

²⁵ Vö. TÓTH, J., *A jellemről*, in *Religio* 74 (1915) 707. Többféle tipológia érvényes, ha meg akarjuk határozni egy-egy ember karakterét. Mindegyik valami alaphajlamot vagy alapkészséget vesz rendező elvnek. Olyat, amire mintegy ráépülhet az egész személyiség. Elvileg bármelyik erény, illetve ellentéte (vitium, főbűnök) válhat principálissá, s a személyiséget gyakorlatilag meghatározóvá. Így beszélhetünk érzelmi-ösztönös emberről, intellektualista, gyakorlatias cselekvő, mélylelkű emberről, kicsinyes, különc, hiú, gögös, fősvény emberről, beszélhetünk álszentről, szemlélődő, ravasz, megfontolt, stb. embertípusról. Vö. NOSZLOPI, L., *A világnézetek lélektana*, Budapest 1937, 53-54.

²⁶ Vö. BORBÉLY, K., *A keresztény életalakítás elmélete*, Pannonhalma 2009. A nevelés alanya az ember, aki nemcsak egyed és egyéniség, hanem benne „összefutnak az embertársaktól, sőt a már letűnt nemzedékekből és egyedekből kiinduló hatásszálak és mindenegyes emberből ilyenek indulnak ki; minden egyén egy rendkívül bonyolult háló csomója”. A pedagógiának ezt a sok és sokféle relációban létező embert kell figyelembe vennie, melynek alapstruktúráját az alábbi öt pontban adja meg: 1) A tudat, melyben ott vannak az ismeretek, a vágyak, az elhatározások; 2) Az ún. engrammák, vagyis **mindaz az információ, ami a tudatban valaha benne volt, elraktározódik, melyek ott élnek a tudat alatt, és megfelelő ingerre ismét felszáll a tudatba.** 3) **Az alig tudatalattiban (im Unbewussten), mélyebben az ún. engrammáknál, ott vannak a tehetségek és a diszpozíciók, vagyis a fogékonyságok és valamire való készségek, késztetések.** Ezek, ellentétben az engrammákkal, sohasem lépnek a tudatba, hanem inkább a „tudatjelenségek magyarázatára felvett hipotetikus jellegű valóságok”. 4) Még mélyebben húzódnak az ún. hajlamok és ösztönzések, melyek „talán soha valóságba nem szöknek, de arra késztetnek”. 5) A hajlamoknak és ösztönzéseknek „hajszályökerei a legmélyebb rétegbe ereszkednek és onnan szívják életük erejét. Ebben a rétegben találkozunk titokzatos egyesülésre az egyéni életkeretek között megvalósuló testi és szellemi élet. ... Ma ezt az egyediség biológiai rétegének mondják, amennyiben az egész személyiség gyökere, konstitúciónak”. Mármost ami a nevelés alapját adja, az a nevelékenységek nevezett sui generis adottságunk, ami nem lehet azonos a fejlődékenységgel, mert azt belső tényezők indítják és irányítják, ellenben a nevelékenység a céltudatos külső és belső ráhatások iránti fogékonyságot jelenti, melynek forrása a szólíthatóság. Mármost hol vannak ennek a nevelékenységnek, szólíthatóságnak a határai? Az empirizmus szerint bármivé lehet az ember, míg a nativizmus szerint minden

sajátos természetüket, az eszmény szolgálatába állíthatók. Éspedig azért, mert „azt a nyers ösztönösséget, mely a vérmérséklet, természeti hajlamok, szenvedélyek révén megnyilatkoznék, az értelem sugárfénye s az akarat energiája az erkölcsi rend szolgálatába hajtják, s ezáltal értékeket termelnek, melyek az ember tökéletesebbé tételére, benne a szebb, a több élet kialakítására hasznosíthatók”.²⁷

A jellem épsége vagy hibái óhatatlanul belejátszanak gondolkodásunkba, érzelmeinkbe és szándékainkba. Torzítanak, vagy helyes értékelésre hangolnak; azaz vagy a szubjektivizmus ingoványába visznek, vagy a tárgyilagosság szilárd talajára helyeznek.

3. A hivatás szeretete általában

A továbbiakban – Noszlopi László nyomán – a hivatás szeretetéről általában, illetve a hivatástudatot megalapozó hivatáserkölcsei elvekről kell beszélnünk.²⁸

Mindenféle foglalkozás üzhető szakmaként, vagyis főleg megélhetési és előmeneteli motívumok miatt, valamint a ranggal járó tevékenységként.²⁹ Minden foglalkozás végezhető hivatásszerűen, azaz, főleg szeretetből, szolgáló szeretetből. Nevezetesen a hivatás gyakorlásával járó erkölcsi érték megvalósításának szeretetéből. Ennek az alapmagatartásnak az a legfontosabb

eleve adott, tehát nincs értelme annak a nevelésnek, mely ezt a határt akarja megváltoztatni. A nativizmusnak igaza van abban, hogy „az ember alaprétegében elhelyezkedő örököltségek, gének nem változtathatók az ellenkezőre, nem cserélhetők ki, tehát nem nevelhetők. De hozzáértő, következetes vezetés alatt igenis elég jelentősen befolyásolhatók a magasabb rétegek, a fenotípus – s ebben igaza van az empirizmusnak. Sőt, pedagógiailag a genotípus bizonyos határok között befolyásolható, amennyiben nevelői befolyással kifejlődésre szólíthatók értékes alapelemek és tehetségek, ellenben háttérben maradásra, ki nem alakulásra szoríthatók a negatív alapvonások, és mert semmiféle módszer eleve meg nem állapíthatja, kiben mi lakik, ezért a jó nevelő úgy tesz, mint az ügyes muzsikusz az orgonával, melyet még nem ismer: végigbillentyűzi, kipróbálja összes regisztereit”. Az embert jelentősen befolyásolja nevelésében, nevelhetőségében életkora, neme, társadalmi környezete, közelebről a kortársai, nemzete, a közeg (tömegek). Vö. KUMINETZ, G., *Schütz Antal ismeretlen arca: a pedagógiatudós*, in SCHÜTZ, A., *Pedagógia*, Budapest 2010, 373-374.

²⁷ Vö. TÓTH, J., *A jellemről*, in *Religio* 74 (1915) 713.

²⁸ Vö. NOSZLOPI, L., *Megmentő és felemelő szeretet*, Budapest 1975, 77-84. valamint: NOSZLOPI, L., *A szeretet lélektana és bölcselete*, Budapest 1944, 132-139.

²⁹ A hivatás elvált az idők folyamán a rangtól, mely a tekintélyt, a hatalmi befolyást szerette inkább, majd elvált a keresettől is, vagyis az üzleti oldaltól. Vö. NOSZLOPI, L., *A szeretet lélektana és bölcselete*, Budapest 1944, 119-120.

következménye, hogy a hivatás gyakorlása során az lesz a legfontosabb, ami a hivatásban önmagában a fontos, és másodlagossá válik az, ami a hivatás gyakorlójának szubjektív célja (hírnév, siker, gazdagság, stb.). A hivatástudat- és szeretet eszményeket és kötelezettségeket jelent. Ezek pedig az alábbiak: 1) A hivatásteljesítés fő célja nem az egyéni érvényesülés, mivel a törtetés (farizeuskodás), a karrier-csinálás, mint fő cél, önmagában erkölcstelen, következményeiben kártékony, mert nem tűri maga körül az igazán kiváló munkatársakat. A hivatás gyakorlásának célja tehát az emberiség közös érdekeinek és a kultúra értékeinek szolgálata. 2) A hivatás becsülete, ami a szorgalmas, rátermett, gondos és szakszerű munkát, vagyis a becsületes munkát és a becsületes munkást jelenti. A hivatás becsülete, vagyis a szakmai becsületet sajátos etikai köteleességek jellemzik: a) a hivatás elsősorban nem kenyérkereseti forrás, hanem életfeladat; b) hivatásbeli kötelezettségeink teljesítése egyéni érdekeink elé helyezendő; c) vállalandó kötelmeink, képességeink arányban kell, hogy álljanak és d) teljesítményünknek is arányban kell lennie munkabírásunkkal az 'ad impossibilia nemo tenetur' elv alapján. Természetesen, a 'sub pondere crescit palma' elvet is rögtön emlékezetbe kell idéznünk, mivel a készségeink, valamint a teljesítményeink jelentősen fokozhatók az idő multával (épp a készségek kivívása, a motiváció tisztulása, vagyis a hivatás szeretete miatt). 3) A munka szeretete. A munka nemcsak megélhetési eszköz, hanem erkölcsi érték, személyiségünk kibontakoztatója, tehát állapotbeli köteleességünk. A munkából, mint hivatáserkölcsi elvből szintén kötelezettségek származnak: a) a munka minden emberre nézve egyéni és társadalmi kötelezettség; b) minden becsületesen végzett munka tiszteletreméltó; c) a munkának lelkiismeretesnek kell lennie; d) a végzett munkának összhangban kell lennie testi és szellemi (lelki) egészségünkkel (nem szabad bűnös, vagyis erkölcsileg meg nem engedett munkát végeznünk); e) a több képesség (készség) több munkára kötelez, míg a kevesebb kevesebbre jogosít. A hivatásból végzett munka nem válik kényszeressé és szenvedéllyé, bár hősies és fáradhatatlan munkára sarkall.³⁰ 4)

³⁰ Mintegy nyolcvan évvel ezelőtt énekelt a határ, az emberek örömmel dolgoztak, szabadnak érezték magukat, mára elhallgatott ez az ének, ami nagyrészt a kapitalista bérmunka nihilizmusa számlájára írható. Ezért a munkás már nem találja meg a munkában az alkotást, hanem kényszerű és kikerülhetetlen robotnak tekinti a megélhetésért, vagy a hatalom megszerzéséért, vagy a karrier építéséért. Ennek nyomában jár a szórakoztatóipar felvirágzása, mivel másképp elviselhetetlen az élet. Ez a felfogás a korszellem lényegi része, ezért fokozottan belejátszik azokba a foglalkozásokba is, amelyeket hagyományosan szorosan vett hivatásként tekintettek. Ez pedig a hivatás eszméjének és eszményének szétrombolódásával fenyeget. Ezt a korszellemi kóros hatást kell leküzdenie minden, sajátos hivatástudatot megkívánó életpályára jelentkezőnek, különösen is a ma és holnap papjának. A gyönyörrel, a hatalommal, a versengéssel, a törtetéssel vagy a haszonnal szemben a hivatásbeli főcélnek ismét a hivatáserkölcsi értéktartalomnak kell lennie.

A technika humánus használatának elve: A technika elsősorban szolgálja az emberi életet, nevezetesen azzal, hogy erőket hasznosít. A technika tehát nem annyira termékeny elv, hanem erőket optimalizál és hasznosít. A hivatásszerűen igénybe vett technika nem tesz technokratává, nem pusztítja a környezetet, hanem segítségével az ember a Kozmosz gazdájának világfenntartó, őrző és kibontakoztató tevékenységében vállal részt. 5) A szabadság elve: Az adott hivatást ki-ki szabadon vállalhatja, illetve azt az erkölcs (szakmai, társadalometikai) szabta határokon belül gyakorolhatja. További szempont, hogy az élet ésszerűsítésének is megvannak a maga határai, amit a hivatását végző személynek is tiszteletben kell tartania. 6) Az igazságosság elve: Ez az elv egyúttal a politikai és a társadalometikának is vezérelve. Konkrétabban ez azt jelenti, hogy mindenki azt a helyet és munkakört töltsse be a társadalomban, amely őt rátermettsége szerint megilleti, továbbá: minden becsületes munka biztosítsa végzője tisztességes megélhetését, testi- és lelki biztonságát, azaz emberhez méltó életét. Az igazságosság elvéből további szabályok származnak: a) A keresetnek és a társadalmi rangnak a foglalkozás minőségén, erősségén és rátermett betöltésén kell alapulnia. b) a társadalmi berendezkedésnek olyannak kell lennie, hogy benne az egyén idejében megtalálja és betölthesse a neki megfelelő élettervet. c) Minden hivatás megengedi, hogy képviselője azon a helyen nélkülözhetetlennek érezze és tudja magát, amellet, hogy köteles a saját egyéni érdekeinek körén túl a közösség nagy céljait és szükségleteit szolgálni. 7) A rátermettség elve: Itt két szempontot kell egyszerre érvényesíteni: a) a társadalomnak nem áll jogában, hogy bárkit is kényszerítsen valamely pályára; b) ugyanakkor a társadalomnak kötelessége, hogy arra alkalmatlan emberek nem kerüljenek adott pályára. Ez lenne a felelős pályaválasztás elvének érvényesítése, melyet tanácsadással, az adott pályával járó kötelek és tudás ismertetésével lehet hatékonyan szolgálni. 8) A gyökeresség elve: A választott pályának összhangban kell állnia a társadalom hagyományaival, földrajzi- és egyéb adottságaival. 9) Az elkülönülés (differenciáció) vagy hivatás-megosztás elve: a hivatások sokféleségére van a társadalomban szükség, vagyis munkamegosztásra és szakosodásra, ami ugyanakkor nem vezethet szűklátókörűséghez és szakbarbársághoz. 10) A szervesség elve azt jelenti, hogy az egyes hivatások, vár sokfélék és egyre nagyobb a szakosodás, nem szigetelődhetnek el egymástól, hanem élő kapcsolatban kell egymással maradniuk. Ebből az elvből további előírások folynak: a) mindenki köteles hivatását úgy ellátni, hogy a legértékesebbet, mennyiségben és minőségben is a lehető legjobbat alkossa. b) mindenki arra is köteles ügyelni, hogy hivatása

gyakorlásából és ebből származó teljesítményéből másokra és a közösségre magára se keletkezzék se erkölcsi, se anyagi kár. c) minden személy köteles arra, hogy egyrészt kifejlődjenek benne azok az erkölcsileg értékes tulajdonságok, melyeket az adott hivatás természete megkíván, másrészt a kedvezőtlen tulajdonságai visszafejlődjenek. d) A hivatásnak és a keresetnek olyan viszonyban kell lenniük, hogy előbbre való legyen a hivatás betöltése a kereset növelésénél. 11) A szervezettség elve: A társadalomnak kellő módon kell megterveznie, elosztania erőit, így a hivatások fajait és számát is. 12) A hierarchia elve: a szervezettségért és a jó működésért kell lenniük vezetőknek és alárendelteknek, ahol a szakmai hatékonyságnak és az engedelmességnek kell uralkodnia. 13) A társadalmi felemelkedés (ascendentia) elve: Ez azt jelenti, hogy a rátermettek valóban elnyerhessenek fontos társadalmi pozíciókat. A szerzett jogok és hagyományos rangok nem hátráltathatják az élet és a társadalom egészséges bontakozását. 14) Az élettér elve azt mondja ki, hogy minden hivatásnak szüksége van azokra a kincsekre, melyeket a talaj, a térben létező földterület magába rejt. 15) A működési hatáskör elve azt mondja ki, hogy minden hivatásnak szüksége és joga van bizonyos hatáskörre, épp kellő működése érdekében. 16) Az időtartam elve hasonló az előbbihez, s azt az idő vonatkozásában mondja ki: minden hivatás tartós, általában egész életre szóló küldetést jelent. 17) A jelleg elve: minden hivatásnak van sajátos jellege, természete: értelme és tartalma, melynek megfelelően alakul a hivatást gyakorló személy lélektani egyénisége és munkakörülményei. 18) A bensőség elve azt jelenti, hogy az egyes hivatásetikai elvek egymást kiegészítik. Így az orvos ma már nem csak a betegséget, hanem a beteg embert gyógyítja, mely bizonyos papi funkciók gyakorlását is jelenti. Az államférfi szintén orvosi és papi funkciókat is végez, ha olyan körülményeket biztosít az államban, melyek eredménye a polgárok testi és lelki egészségének helyreállása. 19) Végül a vallásosság elve szerint az egyes hivatásokat az a gondolat szenteli meg, hogy isteni hívásra vállaltuk az adott hivatást, benne az isteni gondviselés rendelkezését látjuk. Ennek megfelelően a hivatás teljesítése valamiképp a vallásosság cselekedeteihez sorolható. Mindezek az elvek természetesen, mutatis mutandis, érvényesek a papi hivatásra is.

Minden hivatás a közjó szolgálata, és csak közvetett módon adja az egyén kibontakozását. Mivel „az egyén nem csupán egyén, hanem része és hordozója a közösségnek, a társadalomnak és a nemzetnek is. Sajátos erőit és tehetségeit tehát nem csupán a maga kielégülésére kell fordítania, nem csupán önző módon kell ápolnia, hanem különleges arravalóságai által hivatott arra, hogy a közösség

és a nemzet munka-, gazdasági és kulturális életében bizonyos helyet betöltsön”.³¹

4. A hivatások rangsora

A hivatások osztályozásáról is említést kell tennünk.³² Többféle szempont lehetséges: a) Keresztény szempontból lehetnek transzcendens és immanens hivatások. b) beszélhetünk eszmék és vallások hivatásáról. c) a tevékenység alapján lehetnek szemlélődő, tevékeny és a kettőt egyesítő vegyes hivatások. d) A hivatások aszerint is osztályozhatók, hogy milyen érték szolgálatában állnak: Noszlopi László Pauler Ákos nyomán az élethivatások alábbi rangsorát állapította meg: 1) Legértékesebb az az életforma, amely közvetlenül az összes értékek ősi forrásával és valóságával foglalkozik: az Abszolútummal, Istennel. Ez a pap, teológus és filozófus élete. 2) Ezután következik a három szellemi értékkel közvetlenül foglalkozó hivatás: a művész, a tudós és a pedagógus. 3) Az előbbi hivatások gyakorlását teszi lehetővé a társadalmi béke és kultúr-folytonosság, melyeket a jogászok és államférfiak (politikusok) tevékenysége biztosít. 4) Mindezt szolgálja a testi és lelki egészség fenntartásával és gyógyításával az orvos és a pszichológus. 5) Ugyanezt műveli a fizikai biztonság, a béke fenntartásával a katona. 6) Ugyanezt segíti elő az embernek nehéz fizikai munkát megkönnyítő technikus. 7) A kellő mennyiségű és minőségű táplálékot biztosítja a mezőgazda és az állattenyésztés. 8) A szükséges technikai eszközöket állítja elő az ipar és az iparos, végül 9) a javak igazságos, arányos elosztásáért felelnek a kereskedők és a bankárok.

Ugyancsak tovább differenciálódnak a hivatások attól függően,³³ hogy nő- vagy férfiember alkalmasabb rájuk; a különböző életkorban levő emberek akkor töltik be hivatásukat, ha mindegyik egészen önmaga marad, és egyik sem akar más lenni, mint ami. Mindegyik életkornak megvan ugyanis a maga értelme és értéke. Itt van továbbá a családi hivatás, a nemzeti hivatás, mely utóbbi a nemzet értékeinek ápolásával foglalatoskodik.

³¹ Vö. NOSZLOPI, L., *A szeretet lélektana és bölcselete*, Budapest 1944, 117.

³² Vö. NOSZLOPI, L., *A szeretet lélektana és bölcselete*, Budapest 1944, 120-122.

³³ Vö. NOSZLOPI, L., *A szeretet lélektana és bölcselete*, Budapest 1944, 140-145.

5. Befejezés

A hivatás választása óhatatlanul sorsszerű lépés, vallásos lépés (egész lényemmel szolgálni akarok valakit, egy eszmét), így vagy úgy, köze van az istenséghez.

A hivatások hierarchiája keresztény felfogásban szerves egységet mutat. Forrása az Isten, aki minden erény és tudás; Benne mindent a megmentő és felemelő szeretet hat át. Az ember akkor veszi igazán birtokba sorsát és tulajdonképpeni feladatait, amikor ez a megmentő és felemelő szeretet fogja össze a személyiségét, a jellemét, s hatja át a hivatását. Helyesebben a keresztény ember mindenféle tevékenységén ott van az a vonás, hogy hivatásszerűen (rendeltetésszerűen és etikusan) végzi azt (még az utcasepréshez is hivatástudat szükséges).

A hivatás alapú életszemlélet végeredményben óhatatlanul áthelyezi a hangsúlyt a jogokról a köteleességekre, mivel a hivatás birtokba vétele alapvetően az azzal járó tudás, mesterfogások elsajátítását, a vonatkozó kötelek felvállalását jelenti. A kötelek útja egyébként a legjobb jogérvényesítő, hiszen aki megteszi köteleseit, megadja Istennek, önmagának, és embertársainak a jussát, tehát tiszteli jogait. A keresztény életpálya modell tehát minden tisztességes munkát Isten- és emberszolgálatnak, vagyis értékes tevékenységnek minősít, s ha azt az ember valóban hivatásszerűen tudja végezni, akkor az kibontakoztatja a személyiséget, vagyis boldogít, méltóvá teszi az embert arra, hogy gondos kertésze legyen a teremtésnek.